

Эстляндское Губернское по деламъ объ обществахъ и союзахъ Присутствіе 13 октября 1908 года, на основаніи ст. 23 времен. правилъ объ обществахъ и союзахъ (законъ 4 Марта 1906 года), ОПРЕДѢЛИЛО: внести въ реестръ „Шведское Общество „Друзья Просвѣщенія“ въ Эстляндской губ.“.

г. Ревель, Октября 14 дня 1908 г.
П. д. Губернатора

Полковникъ Коростовца.

Stadgar för „Svenska Odlingens Bänner“ i Estland.

I. Föreningens ändamål.

§ 1.

Föreningens ändamål är att verka för bildning och kultur bland den swenska befolkningen i Estland.

§ 2.

Detta fitt ändamål vill föreningen uppnå genom att öppna och underhålla skolor, läsestugor och bibliotek, utgifwa och utsprida bland den swenska befolkningen böcker, tidskrifter och broschyrer, anordna diskussionsmöten, folkliga föredrag, landbruks- och hushållsturfser och bidra till förbättrande af denna befolknings förvärfskällor och hygieniska lefnadsvillkor.

Familjen Hammerman från Ormsö har lyckats bevara ett originalexemplar av S.O.V:s första stadgar från 1908. Det förvaras nu i S.O.V:s arkiv.

Här intill återges paragraferna 1 och 2. Se fortsättningen på sidorna 11–13 i detta nr av Kustbon.

I höst firar föreningen sålunda 70-årsminnet av sin officiella tillblivelse.

KUSTBON

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare:

Maria Broman

I redaktionen: *Göran Treiberg,*

Birger Westerberg

Red. och exp. Vikingagatan 25

113 42 Stockholm

Svenska Odlingens Vänner postgiro:

35 13 11 - 6

Tel. 32 48 78

Kustbon utkommer 1978 med

fyra nummer

prenumerationspris 1978 30 kronor

Annonspris 1/1 250:-, 1/2 130:-,

1/4 65:-, 1/8 40:-

Förlovnings-, vigsel- och

födelseannonser 10:-

Dödsannonser 60:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1978

SOV-ARKIV OCH EXPEDITION

Vikingagatan 25

113 42 Stockholm

Tel. 08/32 48 78

Öppet för allmänheten

tisd., onsd., torsd

kl. 9 - 12

Innehåll

Arved von Taube av <i>Elmar Nyman</i>	2
Labyrinter, trojaborgar, jungfrudanser av <i>Frithjof Hallman</i>	4
Säljakten på Runö av <i>Tomas Dreijer</i>	7
S.O.V. inbjuder till höstfest	9
Potatisplockning av <i>Birgit Hallman</i>	10
Hembygdsgdagen av <i>E.L.</i>	11
Meddelande från arkivet	11
Disputation av <i>Hugo Mickelin</i>	12
Notis	13
Österut med Barbara av <i>Edvin Lagman</i>	14
Familjenytt	18
Bemärksedagar	20

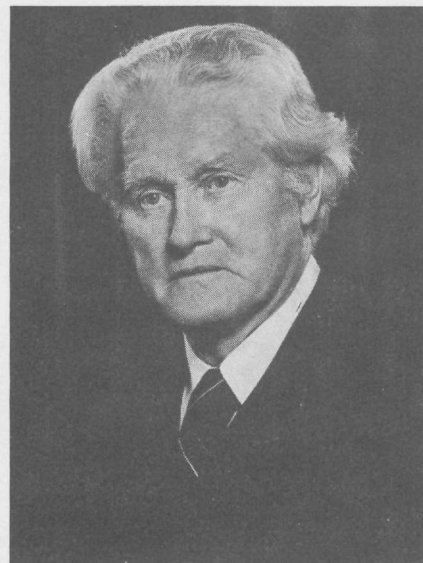
ELMAR NYMAN

Arved von Taube

pedagog, vetenskapsman,
kulturfrämjare

Friherre Arved von Taube var den siste herren till det gamla släktgodset i Rickul. Hans släkts historia är genom århundraden förknippad med rickulbornas och i viss mån med alla estlandssvenskars i landskapet Vik. Rickulbaronerna hade nämligen stort inflytande såväl inom den kyrkliga som inom den världsliga administrationen. Genom ledamotskap i olika nämnder samt lokala och centrala domstolar kom många av släktens företrädare att utöva makt och myndighet långt utöver godsets sfär. Därtill kom att godsägarna ofta hade anföranter i guvernementsregeringen – och t.o.m. i centralregeringen i S:t Petersburg. Det säger en del om hur svårt det måste ha varit för den enkle mannen att processa med herrarna.

Ty processa gjorde man ofta med baronen på Rickholtz. Oftast gällde tvisterna det ofta intrikata spörsmålet om en bonde skulle betraktas som fri eller livegen. Godsägarna var obenägna att acceptera uråldriga privilegiebrev från de svenska kungarna. Och hur skulle man otvetydigt kunna bevisa att man var svensk och inte av estnisk härstamning? Folk flyttade ofta från en godsägare till en annan. Inte blev man automatiskt fri svensk bonde bara för att man flyttade till svenska trakter. Det var inte okomplicerat att vara herre till Rickholtz. Ännu i början av detta århundrade – alltså vid en tidpunkt då livegenskapen för länge sedan upphävts i hela tsarriket – blossade privilegiefrågan upp på Nuckö tack vare en översiktsartikel i ämnet i estlandssvenskarnas lilla almanacka. Baron Gustav von Taube (Arved Taubes far) blev mycket upprörd över artikeln och ansåg att dess syfte var att uppvigla allmogen. Författaren ansågs ha gjort sig förtjänt av allvarlig näpst.

Rickul- och nucköbornas förhållande till släkten von Taube präglades dock ej enbart av konflikter. Tvärtom ges otaliga bevis på att samarbetet mellan allmoge och den styrande på godset i allmänhet var gott. Den ofta mycket brutala behandling som vederfors ormsö- och dagöbönder hade dessbättre ingen motsvarighet på Nuckö.

Arved Taube föddes under revolutionsåret 1905 (27/10), alltså under en tid då det feodala samhället var i upplösning men då godsägarna ännu ej förlorat allt inflytande. Vid 12 års ålder fick han uppleva hur den nya revolutionens hejdukar mördade hans far. Innan han ens blev så gammal att han kunde axla faderns mantel gjorde Estlands nya herrar den gamla lantadeln i det närmaste fågelfri genom agrarreformen av 1919. Största delen av godsen nationaliserades och styckades i mindre enheter som antingen tilldelades hjältarna från frihetskriget eller jordlösa. Den Taubeska familjen synes utan alltför stor bitterhet ha accepterat sin nya roll. Man fick dock behålla byggnaderna och en del av

ägorna. Familjen Taube behövde aldrig känna sig hotad av sina tidigare underlydande, vilket inte kan sägas om baltfamiljerna på många andra gods.

När nu lantadelns tid i Estland var förbi gällde det för de unga baronerna att skaffa nya utkomstmöjligheter. Efter studentexamen vid Domskolan i Reval fortsatte Arved Taube sina studier vid universitetet i Dorpat. Hans huvudämne var historia som han med framgång studerade för den finlandssvenske professorn Arno Cederberg. Efter ett mellanspel vid universitetet i Leipzig och Berlin i början av 30-talet återvände han till Dorpat där han en tid uppehöll en befattning vid institutionen för hembygdsvetenskap.

De teoretiska studierna kring hemlandet/hembygden kom snart till praktisk tillämpning. År 1933 kom Arved Taube in i den tyska kulturförvaltningen i Estland där han blev chef för avdelningen för ungdomsfrågor. Han sökte intressera ungdomarna för jordbruksarbete och fysisk aktivitet över huvudtaget. (Många rickulbor torde erinra sig de skaror av tyska ungdomar som under 30-talet hjälpte till med olika göromål på det Taubeska restgodset.)

Den smärtsamma omställningsprocessen för balttyskarna från härskande överklass till en nätt och jämt tolererad minoritet hade knappt genomlidits för när ordern om allmänt uppbrott kom i oktober 1939. Balttyskarnas Umsiedlung innebar att deras 700-åriga mission i öst kunde anses avslutad. I likhet med många landsmän hamnade Arved Taube i Wartheland där han anförtroddes skötseln av ett gods. Lantjunkerperioden blev emellertid kort. Han inkallades i krigstjänst, och när tyskarna under sommaren och hösten 1941 besatt bl.a. Estland, kommanderades von Taube till tjänst i civilförvaltningen i Reval. Hans tidigare meriter gjorde honom väl skickad att ta hand om olika kulturella frågor i generalkommissariatet. Bl.a. kom han att ånyo syssla med estlandssvenska frågor. Svenskarna var tacksamma för att ha att göra med en man som ingående kände deras problem och behärskade den lokala dialekten, men det var dock en oangenäm uppgift Arved Taube hade – att framlägga den tyska ockupa-

tionsmaktens storstilade framtidsplaner på kulturell autonomi för den lilla folkgruppen. Estlandssvenskarna hade vid denna tid en enda tanke – att få komma över till Sverige, ju förr dess bättre. Under 1943–44 när planerna på en överflyttning tog form bidrog Arved Taube verksamt till deras realiserande. Desto mer aktningsvärt som höga instanser motsatte sig en överflyttning.

Efter den tyska reträtten från Estland hösten 1944 hamnade Arved Taube åter i Tyskland. Efter krigsslutet hade han att utstå många svåra år av försakelser och hårt kroppsarbete. Hans mål var att få fortsätta sin lärargärning – han var anställd vid Elisenschule i Reval 1936–39. Efter kompletterande prov och fördjupade studier nådde han målet. I ett par decennier undervisade Arved Taube i Bremen i historia, latin och ryska. 1970 pensionerades han från sin lektorsbefattning.

Arved Taubes pedagogiska gärning var helt visst beaktansvärd, men för baltiska landsmän är han dock i första hand den framstående organisatören av baltiskt föreningsliv och en initierad kännare av baltiska frågor. Endast en antydning kan ges här om hans verksamhet i vetenskapliga och kulturella sammanhang. Mycket uppskattade är Arved Taubes insatser i Baltische Historische Kommission i Tyskland. Genom dess verksamhet har värdefullt källmaterial insamlats, systematiserats och arkiverats och även värdefulla publikationer utgetts. Denna historiska kommission har sökt samarbete och kontakter långt utöver den baltiska kretsen, en internationalisering som var helt i linje med Arved Taubes intentioner. Hans strävan var att komma fram till en bred analys av det historiska skeendet, ej till en sektaristisk ståndpunkt, vilket varit alltför vanligt i den äldre historieskrivningen. Arved Taube var också en uppskattad medlem av Herderinstitutets forskningsråd i Marburg (f.d. Herderinstitutet i Riga, balttyskarnas egen högskola). Herderinstitutet förfogar över ett stort specialbibliotek om Baltikum och har befrämjat forskningen om baltiska problem på ett föredömligt sätt.

En stor insats har Arved Taube även gjort som ledamot av och från 1972 som ordförande i Carl-Schirren-Ge-

sellschaft. Även detta sällskap har till uppgift att främja forskningen om baltiska problem. Sällskapet utger en årsbok (Jahrbuch des baltischen Deutsch-tums) som förutom en mängd kortare vetenskapliga uppsatser också innehåller detaljerade uppgifter om balttyskarnas föreningsverksamhet över hela världen. Arved Taube kunde 1973 öppna nya, pietetsfullt renoverade lokaler för sällskapet i det s.k. Brömsehaus i Lüneburg. Detta hus har blivit ett balttyskarnas kulturcentrum i Västtyskland, där man samlas till vetenskapliga seminarier men också till sällskaplig samvaro. Här finns ett stort bibliotek och ett balttyskt arkiv. Under tecknad hade för ett par år sedan nöjet att bli mottagen av ordföranden Arved Taube i Brömsehaus och kunde då konstatera att balttyskar i forskningsringen här har en tillgång som andra minoritetsgrupper kan avundas dem.

I syfte att intressera nya forskargenerationer för baltiska problem medverkade Arved Taube till inrättandet av Carl-Ernst-v. Baer-Stiftung – en sammanslutning som åtagit sig att ekonomiskt stödja unga forskare. Om jag också nämner att Arved Taube i många år var en av de ledande krafterna i Deutsch-Baltische Landsmannschaft (ett slags motsvarighet till S.O.V. i Sverige), medlem av presidiet för estniska ridderskapet i Tyskland, senior i den gamla studentkorporationen Estonia från universitetet i Dorpat och initiativtagare till Bremer Tagungen (motsvarande våra hembygdsdagar?) har jag ytterligare kompletterat bilden av föreningsmänniskan Arved Taube.

Som vetenskapsman har Arved Taube ägnat sina mödor åt framförallt två huvudteman i de baltiska tyskarnas historia, nämligen övergången från ordenstid till svenskt välde (1558–1562) samt övergången från tsarryskt välde till en självständig estnisk stat (1917–20). Vid sidan av sina större historiska undersökningar har han skrivit talrika mindre uppsatser av såväl rent vetenskaplig som populärvetenskaplig art. Redan under 1930-talet sammanställde han en utförlig historik över balttyskarnas öden i det bekanta uppslagsverket Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums. I talrika artiklar har han efter kriget fortsatt

Frithjof Hallman

Labyrinter, trojaborgar, jungfrudanser

(Två labyrinter i västra Estlands övärld)

Länderna omkring Östersjön är de labyrintrikaste i världen. I Sverige står i dag 234 av dessa säregna, efter exakta mönster lagda stenringar vars geografiska positioner undertecknad under några års arbete i Riksantikvarieämbetets Forntidsregister på Kgl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien har räknat fram. I Finland står i dag fortfarande 150 labyrinter, därav 30 på Ålandsöarna, medan man på den Estniska republikens tid i Eesti Entsüklopeedia registrerade 2 labyrinter i den västra delen av landet, som av den finlandssvenske labyrintforskaren dr A.M. Tallgren (i "Zur Archäologie Eestis", Bd.I.s. 100) fixeras till Dag-

den (Tahkuna, på nordspetsen av Dagö) samt till ön Viirlaid, vars ev. svenska namn tyvärr ej uppgavs. Labyrinten i Dagden betecknas av den baltiske labyrintforskaren Karl von Löwis of Menar i en i Riga 1912 publicerad studie som "en stenlabyrint".

Författaren till dessa rader har, för att erhålla närmare upplysningar beträffande dessa två estniska labyrinters nuvarande tillstånd, tillskrivit såväl den sovjetryska vetenskapsakademien i Moskva som den sovjetestniska vetenskapsakademien i Reval, utan dock att ens ha kunnat erhålla ett svar på sina förfrågningar, vilket låter författaren antaga, att dessa kan ligga inom

Silvermynt från Knossos 300–100 f.Kr.

militära zoner som sovjetmyndigheterna möjligtvis icke vill lämna några upplysningar om, ifall nämnda stensättningar fortfarande skulle stå kvar på dessa orter.

att presentera balttyskarnas historia men även esternas och estlandssvenskarnas, t.ex. i Baltische Briefe. (Om estlandssvenskarna se B.B. 1966:1–3.) Baltische Briefe grundades strax efter kriget och är balttyskarnas motsvarighet till Kustbon. Den är dessutom intressant därför att den representerar flera balttyska föreningar i Västtyskland, av vilka var och en förfogar över ett visst utrymme. Samarbetet tycks fungera väl.

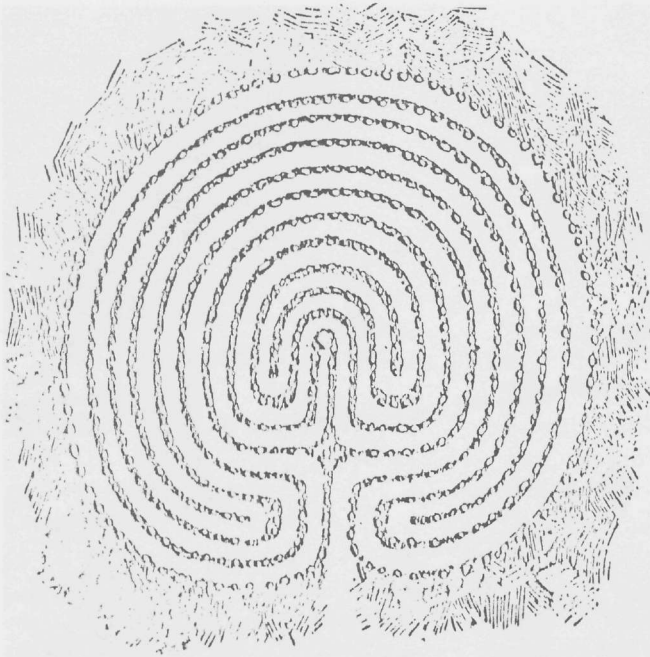
Det kan inte bli fråga om att här göra en värdering av Arved Taubes forskargärning. Men det kan dock framhållas att omdömesgilla bedömare gett honom vitsordet "en noggrann och synnerligen källkritiskt skolad forskare". Under sina alltför få emeritiår hann Arved Taube uppleta många nya källor som bidrar till att ge en mer nyanserad bild av företeelser från Estlands tillblivelse som självständig nation. Fyndorter har bl.a. varit utrikesdepartementets arkiv i Bonn men exempelvis också Riksarkivet i Köpenhamn. Arved Taube delade gärna med sig av sina upptäckter och var själv nyfiken på vad andra hade att framlägga på det baltiska området. Han deltog också flitigt i vetenskapliga konferenser i Tyskland, Sverige, Canada, U.S.A., som rörde hans intresseområde.

Arved Taube var en man trogen sina traditioner men öppen för den moderna tidens krav. Han var självfallet framförallt balttysk och hans livsgärning på det kulturella och vetenskapliga området är främst ägnad hans landsmän. Men Arved Taube var ingen trångsynt nationalist. För sitt fosterland Estland och för esterna hyste han stort intresse och han hann ge många prov på tolerans och förståelse för andras synpunkter. Med estniska forskare hade han ett gott samarbete. Utan tvekan gjorde han såväl under Estlands självständighetstid som senare en betydelsefull insats som medlare mellan estniskt och tyskt. Genom sin integritet vann han allas respekt. Vi estlandssvenskar vill dessutom gärna betona att Arved Taube också var rickulbo. Han uppsökte gärna sina estlandssvenska vänner i Sverige för att med dem tala om gemensamma minnen och kanske också för att få våra synpunkter på hans alltid aktuella undersökningar om vår gemensamma hembygd.

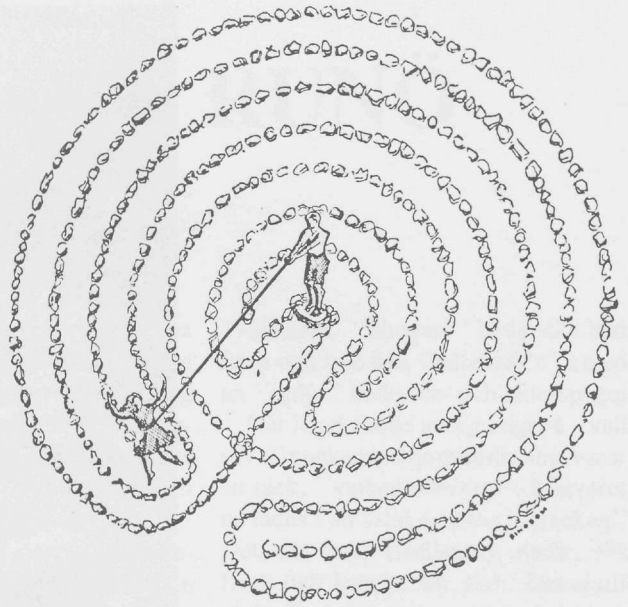
Arved Taube var en ovanligt vital pensionär. Hans bortgång betyder en svår förlust för forskningen om Baltikum och dess minoriteter, främst den balttyska. Landsmän från Estland, oavsett nationalitet, känner en personlig saknad.

Det torde emellertid ej få anses vara omöjligt, att en eller annan estlandssvensk flyktning från dessa trakter känner till dessa två säregna stensättningar, då befolkningen på orter där de förelåg ofta förr i tiden brukade fira vissa högtider i samband med labyrinter, i huvudsak valborgsmässa- och midsommarfesterna.

Av ovanstående sifferuppgifter framgår således, att det inklusive de två estniska labyrinterna är 386 stensättningar av detta slag som vi kan förteckna inom Östersjöområdet. Räkna vi emellertid de 45 nordryska, de 10 norska och 4 isländska labyrinterna därtill, uppnår vi en totalsiffra på 445 nordeuropeiska labyrinter. Inklusive de två i dag ännu i Östtyskland stående labyrinterna blir det 447. Ifall vi till ovanstående skulle lägga alla de svenska labyrinter, som nämnes i Riksantikvarieämbetets handböcker, krönikor och folktraditionen och namnen på orter som tydligt vittnar om forna dagars labyrinttraditioner, belöper sig dock enbart det faktiska antalet svenska labyrinter till 364, så att den totala siffran för Östersjöområdet skulle uppgå till 516. Ett halvt tusental stenlabyrinter, i Sverige i huvudsak kallade "trojaborgar" och i Finland "jungfrudanser", väger tungt mot inte en enda stensättning av detta slag i hela Medelhavsområdet, där det i dag bara går

Trojaborgen i Visby

Jungfrudans

att finna några enstaka symboler av detta slag som ristats på klippväggar i de italienska Alporna (Val Camonica) och i den nordspanska provinsen Galicien. I övrigt föreligger labyrintens symbol i Medelhavsområdet, i kvadratisk form, på en skiffertavla från Pylos på den grekiska halvön Peloponnesos från omkring år 1200 f.Kr., på en Partenonfris i Aten från ca 450 f.Kr. och på väggen av Lucretius' villa i Pompeji, staden som förintades år 79 e.Kr. genom ett Vesuviusutbrott, medan ett etruskiskt krus från år 650 f.Kr. och några knossiska mynt från det fjärde seklet f.Kr. däremot motsvarar det runda, nordeuropeiska mönstret.

Trots att några egyptiska gravkammarmarkonstruktioner å sin sida uppvisar labyrintiska rektangulärmönster och somliga forskare brukar härleda beteckningen för labyrinten från farao Amenemhet III:s palats i Nordegypten (Lo-pe-ro-hint, dvs. palatset vid sjöns ingång), brukar de flesta forskarna återföra dess ursprung till den berömda kretensiska labyrinten i Knossos (på Kreta), där labrys kännetecknade konung Minos' statssymbol, dubbelyxan.

Undertecknad, som besökt de egyptiska faraonernas s.k. labyrintiska gravkammare och likaså det knossiska palatset har emellertid såväl i Egypten som på grekisk mark bara kunnat upp-

leva ett arkitektoniskt virrvarr, men icke ett spår av ett labyrintiskt mönster, som ens tillnärmelsevis kunde jämföras med den symbol som hos oss i Norden betecknas som labyrint, trots att de kretensiska mynten en gång i tiden, under andra seklet f.Kr., tydligen uppvisat en dylik symbol.

Här frågar sig kanske nu en eller annan läsare varifrån symbolen då ursprungligen härstammar, resp. vad en labyrint egentligen skall känneteckna, då en symbol som funnit en sådan spridning ju även måtte äga någon djupare mening för de människor som skapat den. Labyrinten som symbol för ett virrvarr, såsom de flesta nuförtiden utlägger den, kan ju knappast anses vara någonting värt att lägga ned så stor möda på som konstruktionen av en stensättning av denna art faktiskt innebär.

Trots att, som vi här ovan såg, ett antal mediterrana labyrinter kan spåras 2500–3200 år tillbaka i tiden, har emellertid arkeologiska forskningar i Sverige, Finland, Nordtyskland och Nordryssland låtit oss datera ett antal labyrinter till bronsåldern eller t.o.m. till neolitikum, den yngre stenåldern. Rättar vi oss efter en arkeologisk regel, enligt vilken frekvensen av förekomsten av ett föremål bär vittnesmål om fornfyndets ursprung, är det således Norden och icke Medelhavsområ-

det som får anses vara labyrintens ursprungliga hemvist. Omkring 450 ännu denna dag i Nordeuropa föreliggande labyrintiska stensättningar väger som bevis tungt mot inte en enda stensättning av detta slag i hela Sydeuropa.

Och själva labyrintsymbolens betydelse? frågar läsaren kanske här.

Ja, en labyrint får, enligt flera kända forskares uppfattning, anses vara en urgammal religiös symbol, vars efter ett exakt mönster lagda stenslingor speglar någon himlakropp's rörelser.

Vilken himlakropp? vill läsaren här kanske veta.

Solens, allas vår stora livskällas, utan vilken inget liv skulle finnas till på vår planet. Labyrintens mot dess centrum minskande slingor speglar då solens snävare banor under hösten och vintern, medan de större yttre slingorna kännetecknar våren och sommaren, livets återkomst och seger. När det blev vår brukade, som vi vet av gamla folktraditioner, mest de yngre bland folket från labyrintens centrum dansa utåt, mot befrielsen, mot ljuset. I myterna är det alltsomoftast en yngling som befriar en jungfru ur onda makters våld; i den isländska "Eddan" räddar Sigurd Brynhild, symbolen för de ljusa makterna, ur mörkret, ur drakens våld, på samma sätt som den tyska Nibelungensagans Siegfried räddar Brünhilde. I flera länder firas denna dag

Carl och Fredrik Hallman bland lekkamrater i Skansen-labyrinten, som är en kopia av den kända trojaborgen i Visby på Gotland.

Foto F. Hallman

som är solens återkomst på våren i ståtliga S:t Georgsfester, där den ljuse riddaren dräper den onda draken, medan i den grekiska myten, förmodligen genom påverkan norrifrån, Theseus befriade solgudens dotter Ariadne ur den ondskefulle Minotauros' våld i den s.k. knossiska labyrinten.

Vad är det då, frågar nu kanske än en gång den uppmärksamme läsaren, som utgör ett sammanhang mellan en labyrint och det som vi hos oss i Norden, främst i Sverige, brukar kalla för en trojaborg?

Namnet trojaborg härleds faktiskt från Troja, i detta fall dock mindre från den berömda, ur den grekiske epikern Homeros' "Iliad" och "Odysse" kända mindreasiatiska orten med detta namn, utan från ordets etymologiska betydelse. Troja härleds nämligen delvis från sanskritordet Druja (som kännetecknar en drake med tre huvuden) och Druh (som är en mytologisk fällställare), men även från gammalariskans Drajan och keltiskans Trojan, som båda två betyder svängningar och vändningar. Vi finner således genom ordets språkliga härledning

klara anknytningar till ett kosmiskt skeende, så som sagan och myten å sin sida låter oss förstå trojaborgens och därmed överhuvudtaget labyrintens djupare innebörd.

Författaren till denna korta introduktion till labyrintsymbolens säregna värld kan tyvärr ej bedöma huruvida man även i estniska resp. estlandsvenska skolor förr i tiden, såsom fallet var i Sverige och i det svenska Finland, lärt sig konsten att rita labyrint. Labyrintande förekom in på trettio- och fyrtioalet vid flera svenska skolor, i synnerhet på landsbygden, där den gamla traditionen även ännu hölls vid liv i de världliga högtidernas labyrintiska danser.

När kristendomen kom till Norden byggdes ofta kyrkorna på platser som blivit helgade genom labyrintiska stensättningar. Flera labyrinter förintades emellertid bevisligen i samband med den nya religionens intåg. Här och där vittnar dock kvarstående svenska trojaborgar än i dag om den gamla traditionens kraft och om kyrkans rädsla för att plocka bort de urtida helgade symbolerna. Författaren har å sin sida först

nyligen, under en resa genom Gotland, där Nordeuropas mest berömda trojaborg ligger utanför Visbys norra stadspart, i Fröjel och Stenkumla kunnat besöka labyrinter som ligger i närheten av respektive kyrkor. I Lye vackra medeltidskyrka – finns en labyrint med en diameter på 1 m på tornets vägg. Labyrinten utanför Visby har en diameter på ca 18 m, medan det i Sverige även finns trojaborgar med upp till 24 meters genomskärning, konstruerade av hundratals stenbumblingar, med ca 30 cm höjd och 10–20 cm diameter. Namnen på somliga fortfarande kvarstående svenska labyrinter, exempelvis "Majbacken" i byn Petarve på Gotland, i omedelbart grannskap till ett gammalt gravfält, ger oss en antydning om att lantfolket tidigare har brukat fira vårens ankomst vid dessa stensättningar, en tradition som på några ställen har hållits vid liv till våra dagar. Närheten till gamla gravfält visar oss, att dessa svenska labyrinter får anses ha varit heliga platser där riter utövats, som sedermera avlösts av traditioner inom den kristna kyrkan, varvid den urgamla nordiska solkulten och dess symboler alltmer försvann.

TOMAS DREIJER

SÄLJAKTEN PÅ RUNÖ

Fortsättning från föregående nr.

”Vallsuva”

I början av mars månad började ”vallsuva”. Då drog de olika jaktlagen ut på isen med sina båtar för att jaga säl. De låg ute under kortare perioder, 3–5 dagar. I regel drog de ut i början av veckan, t ex måndag, och kom sedan hem igen i slutet av veckan. Under söndagen bedrev runöborna aldrig någon jakt. Det var en gammal och hederlig sed som de noga höll på under alla jakttider.

Under ”selsens” tid före mitten av 1920-talet drog flera lag ur varje ”sels” ut på ”vallsuva”. Laget som kallades ”vallsuvolaghe” bestod i regel av 8 man. Den båttyp som används vid ”vallsuva” var den vanliga fiskebåten ”nätebuat’n” (nätbåten). (Den ägdes av 3–4 hushåll gemensamt och med den fiskades torsk och strömming sommar och höst. Den hade en längd av 5,0–5,3 m.) I början av vintern gjordes den i ordning för vinterns jakt.

Efter ”selsens” upplösning och fram till i början av 1930-talet slog jägarna i flera jaktlag ihop sig och bildade ett ”vallsuvolagh”. De använde då samma båttyp ”nätebuat’n” när de drog ut på jakt. ”Nätebuat’n” försvann från Runö under mitten av 1930-talet när runöborna skaffade sig motorer för fisket. De nya motorförsedda fiskebåtarna som byggdes då var av en något större och stabilare typ.

Efter år 1935 och fram till 1944 användes en mindre fiskebåt, ”lodja”, som ”vallsuvoir”. Den hade en längd av 4,0–4,3 m. Under dessa år förekom ”vallsuva” mera sällan. Då bestod ”vallsuvolaghe” av endast två man. Dessa män jagade i lag även under vintern.

”Vallsuva” förekom mest när det var kalla vintrar, ”dur vëtra”. Då fanns det mycket is i Rigaviken. Isen rörde sig ganska lite, ”dëck lite”, mitt under vintern. Ibland var isen även landfast, ”luandfast”, d.v.s. den låg

stilla mellan Runö och fastlandet. Då kunde man röra sig fritt och säkert ute på de öppna isvidderna. När man drog ut på ”vallsuva” var det i regel i början av ”upaistin”, då sälarna började komma upp på isen för att sola sig och må bra.

I början av vintern gjordes ”nätebuat’n” i ordning för vinterjakten. Den lösttagbara kölen, ”andra”, under båten byttes ut mot en annan köl av gran.

Denna köl kallades ”draje” (draget). Den fästes med träpluggar i ekkölen, som borden, ”guangha”, var spikade i. ”Draje” var mera svängt än ”andra” och hade en höjd av 20–25 cm. Anledningen till att ”draje” var svängt, utformat med större ”kimp”, var att man lättare kunde ändra båtens riktning när den drogs fram över isen. Även anliggningsytan mot isen blev mindre, varför det var lättare att dra båten. Den höga höjden på ”draje” var för att inte båtens botten skulle ligga an mot snön när den drogs fram över snötäckt is. Under ”draje” hade man även fäst en skena av järn, ”drajane”, som hade en bredd av 25–35 mm. Det gick lättare att dra den tunga båten, ”vallsuvoir”, på isen när ”draje” var försett med sådan skena.

”Lodja”, den lilla roddbåten som användes under vinterjakten, var samma båt som användes vid sommarfisket. Denna båt användes som en och tvåmans fiskebåt under sommaren. Den var försedd med två medar, ”sübuand”, under botten. Dessa medar var också försedda med järnskenor på undersidan. På medarna stod ”lodja” stadig när den drogs fram på isen. ”Lodja” var försedd med dessa medar och skenor året om. Skenorna kallades ”lodijäno”.

”Lodja” började användas på Runö när den tidigare båttypen ”huapen” försvann som fiskebåt strax före

1920-talet. ”Huapen” hade stäv både fram och bak lika ”nätebuat’n”, medan ”lodja” hade stäv och akterspegel.

När laget skulle ge sig iväg på ”vallsuva” packade varje man ner sina varor i en säck, ”vallsuosëcken”. Matvarorna lades i en särskild påse i ”sëcken”. Det var bröd (surlimpa), smör, rökt fläsk och kanske lite fisk. Det skulle räcka för 4–5 dagars vistelse ute på isen. Inga matvaror som förfrös togs med. Var och en tog även med sig några extra klädesplagg ifall man blev våt. En kärve halm som underlag att sova på samt några vedträn, ”naghro halk”, för att elda med tog varje man också med. Geväret med tillhörande ammunition samt kikare, kompass och annat som tillhörde jaktutrustningen tog var och en naturligtvis med. Gemensamt tog laget med en kittel av koppar, som kallades ”vallsuvoirjehln”, i vilket vattnet skulle kokas som dracks till maten. En gammal gryta ”eildgrita” tog man också med. Den skulle fungera som eldstad. I botten på denna gryta hade placerats sand eller grus. Även en yxa måste man ha med för att hugga vedträna, ”halke”, i mindre bitar när man skulle elda vid matlagning.

När man begav sig ut till ”vallsuvoir” bands säcken och de övriga varorna på kälken som varje man hade med sig. De drog ut till ”kalla” vid den fasta iskanten, ”fastislia”, där båten fanns. Avståndet dit var några km. Där lastades varorna och övrig utrustning i båten. De 3 bommarna bands fast tvärs över båten (se foto). Med deras hjälp skulle man hålla båten på rätt köl. Varje man band även fast sin ”toija” i båtrelingen. Med hjälp av ”tojans” dragsele som hängde över axeln drogs båten fram över isen när man begav sig ut på ”vallsuva”.

Flera båtar drog i regel ut samtidigt, ibland 2–3 stycken från varje jaktlag, ”sels”. Första dagen som kallades

Ett jaktlag drar ut "upa vallsuva"

Foto G. Schantz 1923

"ütdreghodajen" (utdragningsdagen) drog man ut 12–15 km från land, vilket motsvarar "Einders busk" eller "tallsko muate" (se text betr. olika avståndsbenämningar i förra numret av tidningen). Dagen därpå kunde man fortsätta några km till om man ansåg det lämpligt. Man ville komma så långt ut att man kom till "öskrädan is", d.v.s. till is där inte några jägare tidigare jagat. Där man slog läger skulle isen vara tjock och uppbruten med vallar, "brutjan is". I sådan is vistades sälarna. Där hade de skaffat sig boplatser för vintern.

Under utdragningsdagen gick ofta några i laget och kikade uppe på någon isvall, "régg" eller "kļomp". De spejade efter den lättframkomligaste vägen där man slapp passera de svåraste isvallarna. Samtidigt spanade de efter säl. Ofta hände det att flera sälar blev skjutna redan samma dag man drog ut "upa vallsuva".

På kvällen strax före solnedgången sattes kapellet, "tjälde", upp i båten av de först återvändande jägarna, varvid en del saker lyftes ur båten före matlagningen. Kvällsvarden gjordes sedan i ordning. Den var mycket enkel och lättlagad. Det var samma kost varje dag. Innan elden gjordes upp i "eildgrita" högs de medhavda vedträna, "halko", i mindre bitar, "spjal-ko". Vattnet kokades i kitteln som hängde i ett snöre över den lilla brasan i "eildgrita". Detta smältes av is, eller också tog man smältvatten, "ëlvervat'n", direkt från isen.

Var och en åt av sin egen medhavda mat. Alla drack däremot av det kokta vattnet. Brödskivor skars direkt av surlimpan. Smör breddes på skivan. Till detta skar man en skiva rökt fläsk från det medhavda köttstycket. Köttet åt man till brödet och drack kokt vatten till. På senare år kom mycket nymodigheter till. Då lade man te i det kokta vattnet i kitteln och socker i teet när man hällde upp det i plåtuggen.

När kvällsvarden ätits bäddades det för natten. Kärven av halm som var och en hade med sig breddes ut på durken i båten. En del av halmen breddes också utmed båtsidorna mellan spanterna i båten eftersom sex av männen låg på tvären i båten mellan var sin spant. De två övriga låg på durken längst bak i båten. Trångt om saligheten var det där man låg hopträngd och fullt påklädd. Endast ytterkläderna pålsen, "kasken", eller rocken, "jacken", tog man av sig. Dessa fick användas som täcken. Hade man blivit våt om fötterna under dagen placerades de våta strumporna, "kape-to", innanför bältet, "unde bëlte", där de fick torka av kroppsvärmen under natten.

På morgonen vaknade de äldre männen först. De gick då ut ur "tjälde" och såg på vädret, "kouka veileken", och planerade för dagens jakt. Vid 9–10 tiden begav man sig från båten på den första dagens verkliga jaktäventyr. Någon direkt brådska hade man inte att ge sig iväg. Man ville vänta tills det blev varmare på dagen,

för då kom sälarna upp på isen. I regel befann man sig "e öskrädan/sjo", där knappast någon bedrivit jakt tidigare.

Man gick från båten i solfjäderform utåt från land. Var och en fick då ett lagom stort område, "en göan sjo". Inom detta område kunde varje man i lugn och ro spana efter säl och samtidigt vänta att det skulle bli varmare på dagen. Med sin kikare spejade nu var och en över ett stort område, ivrigt väntande att någon säl skulle bli synlig. Även sina sidokamraters, "simënos", förehavanden kunde man följa. Var vädret fint och jaktlyckan god kunde flera av männen i laget mot kvällen komma dragande med sin säl hem till båten. De skjutna sälarna placerades då invid några större isflak intill båten, där de övertäcktes med snö och is mot solens värme under dagen. På kvällen åt man sin kvällsvard innan man gick och lade sig att sova för natten i "tjälde".

På samma sätt fortsatte man jakten nästa dag, om vädret tillät. Under kvällen samlades man åter i "tjälde" i båten. Där berättades det om dagens jaktäventyr och om händelser under jakten tidigare år.

Mot slutet av veckan begav sig alla jaktlag hemåt igen, en del kanske med 10–15 sälar, andra med endast ett fåtal.

Under "selses" tid kunde flera lag dra ut på "vallsuva" ett par gånger om vintern. Det var då när det var stränga vintrar, "dur vëntra". När det var mil-

da vintrar. "lehl véntra", drog inga lag ut.

Efter "selsos" tid när "lodja" användes som "vallsuvobuat" bestod laget av 2 man. Jakten bedrevs i princip på samma sätt som under "selsos" tid. Under senare år drog ganska få lag ut på "vallsuva" med "lodja".

En gammal erfaren säljägare berättade i början av 1940-talet om hur man "sov vall" förr i tiden. Han sade: Pojkar ni skulle ha varit med då på den tiden. Då vände man båten med botten upp när man skulle sova på natten. Man låg då fullt påklädd under båten på isen. Båtens durkar, "teljo", hade man under sig på isen men de räckte knappt till alla att ligga på. Ofta när man vaknade på morgonen var man insnöad helt. Omkring 1905 skaffade man "tjald" till båten, då upphörde denna besvärliga sovform vid "vallsuva" bland Runös säljägare.

"Vikarskira" (styckning av sälar)

Efter "vallsuva" och under vinterns övriga jakttider drogs de skjutna sälarna till byn och placerades i någon ria tillhörande någon i jaktlaget. (Ria=utrymme i mangårdsbyggnaden där säden torkades vid skördetid.) Där låg de kanske upp till 2 veckor innan de styckades, "skars ua". De dagar när det var dåligt väder (d.v.s. inte jaktväder), storm, dimma eller snöfall, styckades sälarna. När sälen styckades placerades den på rygg på marken eller på golvet i "rian" eller "forsto". Med en vass kniv skars den upp längs med buken från huvudet till stjärtsnibben, "stjertlappen". Man skar genom skinnet och späcket men ej i köttet. (Bukens skars ej upp förrän senare när inälvorna togs ut.) Därefter skar man upp tvärs över bröstet från ena framlabben, "skrama", till den andra varvid späck och hud (blecket) skildes från kroppen. Blecket (späck och hud) kallades för "vake" och när detta skildes från kroppen kallades det "vaka utter". När blecket flåddes, d.v.s. hud och späck skildes åt, måste detta ske varsamt. Detta kallades "uahlua" eller "hlua vikan ua". Var man oförsiktig och ovan kunde man lätt skära hål på huden. I regel flådde skytten själv den säl han skjutit. Kniven, "uahlua-knin", måste vara vass, så att allt späcket kunde flås bort från

S.O.V. inbjuder Dig till

HÖSTFEST

Tid: Lördagen den 11 nov. kl. 18.45

Pris: 30:–/person

Anmälan: Bindande anmälan till Svenska Odlingens Vänner Vikingagatan 25 113 42 Stockholm Senast den 4/11. Meddela hur många som kommer.

Plats: Restaurang Lantis, Fiskartorpsvägen 160 A (vid Universitetet)

Förtäring: Rostbiff med potatis-sallad, sallad, smör och bröd, öl. Alla rättigheter

Resväg: Bil eller tunnelbana 15 till Universitetet

Underhållning: Någon som sjunger och pratar

Musik: Orkester som spelar all slags musik

**Hjärtligt välkomna
Styrelsen**

huden. När alla sälar var flådda styckades köttet och lades på en bädd av halm innan det delades upp. Skinnet, "skrevlinga" och inälvorna fick varje skytt själv behålla. Vid styckningen högg man först av huvud och hals. Därefter skar man bort "skramo". Efter detta delades kroppen i två hälfter efter ryggraden. Varje hälft styckades sedan i fyra delar. Dessa delar har olika benämningar och kallades framifrån: "revobeino" (revbenen) eller "framma simitta" (främre simittan), "simitta" eller "bakomst simitta" (bakre simittan), "térststicke" (låg i höjd med njurarna) och "bunoleika" längst bak, vilka skrevlinga är utväxta ifrån. Kvalitén på de olika delarna var varierande och dessa delades sedan med hänsyn till detta. Under "lagsmans" överinseende delades sälköttet upp i så många delar som det fanns andelsberättigade män i "selse". De olika köthögarna lottades ut. Varje andelsägare tog en lottstikka. De samlades ihop och blandades med varandra. Dessa lottstickor överlämnades sedan till "lagsman" som lade ut dem på

de olika högarna. Stickkan borde enligt gammal sed vara en färsk kvist. Varje jägare måste känna igen sin lottstikka "lot", så att ej misshällighet uppstod, när högarna skulle tas om hand av var och en.

Späcket vägdes sedan upp med besman och delades jämnt på alla andelsberättigade. Gick detta ej jämnt upp hade de som fick mindre lika mycket tillgodo till nästa gång. Detta antecknades noga med krita på ridören under varje gårds bomärke. När de sista sälarna styckades för året hände det vid delningen att något späck blev över. Pengarna för det överblivna späcket delades upp bland "selses" medlemmar på våren sedan späcket sålts. Även bötespengarna som en del personer fått erlagga för olika förseelser m.m. under vintern delades samtidigt upp. Dessa bötespengar hade "lagsman" tagit hand om då de inbetalades efter förseelsen.

Förr i tiden köptes ofta även brännvin för pengarna som man erhöll för det överblivna späcket från sista styckningen. Även för bötespengarna

Potatisplockning

I mitten av september när säden var skuren och hemkörd började man plocka potatisen. Det hörde väl till de tråkigaste och smutsigaste arbetena som förekom på gårdarna, kanske beroende på att det började bli höst och ofta hann bli kallt och regnigt innan all potatis var upplockad.

Alla måste ha två korgar var. Korgarna skulle ses över och lagas innan potatisplockningen började eller man kanske var tvungen att fläta nya korgar om de gamla var alltför trasiga. Den nya korgen hade man då för att lägga de stora och fina potatisarna i, den gamla korgen lagades och däri lades den mindre potatisen, "grispotatisen".

Var och en letade fram sina absolut sämsta kläder, för när man fick ont i ryggen av att stå krokig, var man tvungen att krypa på knäna i potatislandet. Kvinnorna sydde lappar av säckväv frampå kjolarna, eller också hade de ett förkläde av säckväv. Karlarna fick extra stora lappar på byxknäna. Man fick vara rädd om knäna, för marken var kall och knäna blev ömma av att krypa på i potatislandet hela dagen. Bäst var det om man hade

köptes ibland brännvin. Detta dracks sedan upp vid lägligt tillfälle när "selse" var samlat. Säkert var det många som ej samtyckte till detta.

När en pojke blev intagen i "selse" i 13-årsåldern fick han bjuda de övriga i "selse" på öl den första sälstyckningsdagen, "vikarskirodagen". I gamla tider hade han fått bjuda på brännvin. Detta kallades att "giva hingsing". När det var flera pojkar som togs in i "selse" samtidigt blev det mycket öl. Varje nyintagen bjöd på en kagge öl. En av mina sagesmän berättade att vid ett tillfälle hade tre pojkar samtidigt blivit intagna i "selse". Den dagen hade många av de äldre jägarna i "selse" blivit ordentligt glada och högljudda av sig.

Nästa gång drogs de skjutna sälarna till någon annans ria där de flåddes och styckades någon vecka senare.

Forts. i nästa nummer

ett par gamla trasiga hemstickade strumpor, som inte gick att laga mer, då var det bara att klippa av foten och dra strumpskaflet över knäna, utanpå strumporna, det blev både mjukt och varmt.

I slutet av september dröjde det längre på morgonen innan det blev så ljust att man såg plocka potatis, kallt kunde det också vara ibland tidigt på morgonen. Men ingen fick ligga och sova längre på morron för det, ånej, så lat fick ingen vara. Då var det bara att stiga upp och först gå ut på logen och tröska ett par timmar. Det gick bra att tröska med slaga, innan det blev fullt dagsljus, varmt och skönt var det också på logen eftersom det eldades i rian för att säden skulle torka.

När man hade ätit frukost, "måresvord", klädde alla Höbring-Jockse på sig "tufoltåva-kljere", utrustade sig med två korgar och en hacka var och tågade iväg ut till potatisåkern. Högfärdig fick ingen vara, högfärd och den klädedräkten passade inte ihop.

Kristof och Pappa lyfte stora potatislådan på vagnen, lade årdret i lådan, spände hästen för vagnen och körde ut till åkern. När lådan blev full med potatis, kördes den hem till källaren och tömdes.

Ute vid åkern lyfte Kristof årdret av vagnen, spände hästen för årdret och klöv varannan potatisfåra mitt itu. Det fanns inte plats för potatiskorgarna om han klöv alla fårorna efter varann. Om fårorna var kluvna gick det lättare att hacka och leta efter potatisen som inte kom fram vid klyvningen.

Jockse var stor familj, alla började samtidigt plocka potatis på var sin kliven rad ifrån åkerrenen. Det blev en lång rad med potatisplockare, som väl hade riktigt roligt ibland, det gick bra att prata och skoja med varann under arbetets gång.

Om Pappa inte var närvarande eller hade vänt ryggen till, då hände det ofta att de gamla ruttna potatisarna, "tufolmōrana", flög omkring i luften utan förvarning. Om den landade på någons rygg hände det just ingenting, men om någon blev träffad i huvudet,

då blev det i regel stora utredningar om vem som hade kastat potatisen. Det var aldrig någon som hade kastat någon potatis, men oftast slutade det med att den misstänkte fick en ruten potatis i skallen om en stund, och friden var återställd.

När middagstimmen närmade sig, kom Mamma ut till åkern för att fråga potatisplockarna om de ville komma hem för att äta eller tända eld och steka potatis där ute på åkern.

Mamma kommer sakta gående längs åkerrenen, med en hand håller hon den långa kjolen något upplyft, tittar ut över den ojämna raden av potatisplockare. Ester, som alltid är fortfarande av sig, ligger långt före dom andra. Mamma stannar upp och frågar:

–Håla mod komor he te! än Ester är så lankt fräfare er ära, å ingen äron lior baketa?

Då reser sig Sigrid upp, ser ut över den krälände raden och ropar:

–Ester, tö tarvar änt håva så brätet, tö har änt ingan kobjas baket de nö änt.

Sigrid åsyftar den tiden när Ester gjorde dagsverken på herrgården.

Johanna säger:

–Håtis ett mo tåva så mike som he lior.

Släpar fram sina korgar, fortsätter att hacka och är snart ifatt Ester.

Pappa som är religiös och vill ha lugn och ro i sin familj, har åhört det hela, tittar ut över sina barn och barnbarn i potatisåkern och säger:

–Om Gud vill sås li ve no få hitt sticke gålet färe koilde.

Efter det var meningsutbytet avslutat. Nu kom man överens om att steka potatis vid åkerrenen, för det var gott med glödstekt potatis.

Fridolf som bara var en ung pojke, hade för längesen lessnat på det enformiga arbetet, han sprang fort iväg och hoppade över gärdesgården ut i skogen för att samla bränsle till elden. När han kom tillbaka med torra grenar, gjorde han upp eld. Mamma gick hem efter smörask och knivar, mer förberedelser behövdes inte. Fridolf krafades ned potatisen i den varma askan och petade glödande kol över med en pinne. Hela familjen kom och satte sig runt elden.

Pappa knäppte händerna och bad:

–Gode Gud välsigna maten.

Sen var det bara att leta fram potati-

Hembygdsgdagen

Söndagen den 20 augusti var det åter dags för estlandssvensk samling på Restaurang Lantis, Frescati. Den stora lokalen var fullsatt, det vackra vädret hade väl bidragit till att locka ut människor från när och fjärran.

Göran Treiberg inledde med att redogöra för dagens program, men ingen hade tid att lyssna, samtalsämnen hade hopats under året och ville inte vänta. S.O.V:s ordförande Hugo Mickelin hälsade välkommen och lämnade ordet till Birger Westerberg, som höll en kort andaktsstund, varvid han talade om gudstro, vardagstrohet och tradition. Thomas Lorentz ledde sången.

Dagens huvudtalare var Sten Karling, förutvarande professor i konsthistoria i Dorpat och Stockholm. Han gav åhörarna en intressant skildring av sina år i Estland på trettioalet och betonade den dubbla uppgift hans vistelse i Estland hade: att uppehålla professuren i Dorpat och att upprätthålla kontakt med estlandssvenskarna. Han berättade också om sitt arbete på bevarandet av viktiga kulturminnen, bl.a. i Narva och Pirita.

Tyvär fungerade högtalaranläggningen inte tillfredsställande och många av de närvarande missade anförandet. Vi hoppas dock kunna återge det i ett senare nummer av Kustbon.

Rågöbornas danslag verkar helt professionellt. Det var en glädje att se danserna, både gamla och nya, som framfördes. Det var ett utomordentligt stimulerande inslag i programmet. Måtte rågöborna inte förtrötta.

Rågöspelmännen spelade också upp till dans. Dansen och glammet varade till fram emot kvällen.

E.L.

sen när den var klar, låta den svalna en stund, blåsa av askan, lägga en klick smör på med kniven och äta. Allan, som var liten, sprang runt och fick en smakbit här och var.

Det var stor trivsel när hela familjen stekte potatis vid åkerrenen mitt på dagen. Solen sken, man hörde fågelkvitter och suset ifrån storskogen.

Sen fortsatte man att plocka potatis hela eftermiddagen. När potatiskällaren var full, gjorde man i ordning en

§ 3.

Föreningen bygger sina stråfwanden på fristlig-fredlig grund och verkar ej för politiska ändamål.

II. Föreningens rättigheter.

§ 4.

Föreningen äger en juridisk persons rättigheter och kan såsom sådan förvärfa, afyttra och förpanta lösören och fastigheter afvensom mot sådana som säkerhet bewilja lån enligt gällande lag.

III. Föreningens tillgångar.

§ 5.

Föreningens tillgångar bestå uti: a) årliga medlemsavgifter, b) alla slags gåfwor och testamenten, c) inkomsten af sålde böcker, broschyrer o. dyl.; d) inkomsten från basarer och andra tillställningar och e) räntorna å föreningens kapital.

IV. Föreningens medlemmar.

§ 6.

Till medlem kan enhwar wälfräjdad person, såwäl man som kvinna, intagas.

§ 7.

Swarje medlem erlägger till föreningen en årsavgift af minst 1 rubel.

Ånmärkning: Tiden och sättet för årsavgiftens erläggande fastställles wid allmänt sammanträde.

MEDDELANDE FRÅN ARKIVET

Träslöjdsutställning

När man läser stadgar och instruktioner finner man, att det alltid föreligger krav på arkivet att anordna utställningar, samvaro och liknande arrangemang.

Föresatserna hänför sig till 1940- och 1950-talen då man utopiskt dröm-

stuka, "tufolmīla", ute på åkern, som potatisen lades i. Om den blev övertäckt väl med halm och jord, klarade sig potatisen bra över vintern.

Oftast kom det någon uppköpare ifrån Roslep eller Spithamn, som hade egen båt och köpte potatis som han fraktade till Sverige och sålde.

Ungefär likadant gick det väl till på alla gårdar vid potatisplockningen hemma i Estland.

Birgit Hallman

de om att samla estlandssvenskarna till verksamhet i egna lokaler.

Utopin har med tiden blivit verklighet, men den obrutna viljan att även i fortsättningen underhålla våra traditioner och vår kultur har nästan gått i pension. Det finns ingen kraft kvar som driver upp nya friska skott i idealismens örtagård. Vi estlandssvenskar håller med öppna ögon på att sopa bort våra gamla, nedärvda traditioner.

För höstsäsongen har arkivet beslutat göra en träslöjdsutställning och utlyser den härmed till lördagen den 25 november 1978 kl 11-15 i egna lokaler Vikingagatan 25 i Stockholm. Var och en som kan bidra till denna utställning med säregna träföremål för utlåning till utställningen eller som vill/kan förfärdiga något samt skänka det

§ 8.

Medlem, som ej erlagt sin afgift, betraktas såsom förlid från medlemskapet i föreningen.

§ 9.

Personer, som gjort föreningen särskilda tjänster eller erlagt till förmån för densamma minst 100 rubel på engång, räknas till hedersledamöter. Hedersledamöterna åtnjuta alla en aktiv medlems rättigheter.

V. Föreningens styrelse.

§ 10.

Föreningens styrelse består af det antal medlemmar, som vid allmänt sammanträde bestämmes. Bland dessa ingå: ordförande, vice-ordförande, sekreterare och kassör. Styrelsemedlemmarna väljas på tre år i sänder.

Anmärkning: På förslag af minst $\frac{1}{4}$ af föreningens medlemmar kunna nya val företagas hvarje år.

§ 11.

Styrelsen representerar föreningen och löser dess angelägenheter, öfverlägger och afgör enligt stadgarne alla frågor, som angå föreningen, utom frågor rörande uteställning af medlemmar, förändring och komplettering af föreningens stadgar, inställande af föreningens verksamhet och likvidering af dess egendom.

till arkivet torde ringa arkivet under nr 08/32 48 78.

Det skulle gagna vår sak, om ni ville hjälpa till.

Konstutställning

Vår kände poet och målare Alex Samberg har välvilligt lovat att arkivet i samband med träslöjdsutställningen får presentera några av hans dukar med motiv hemifrån. Konstnären kommer själv att redogöra för motivvalet.

Kan någon skänka följande föremål till arkivet?

spinnrock
gammal modell av Rikull kvinno-
blus till Rikulldräkten
lakan hemifrån
gamla föremål i allmänhet

Giftermål i Sverige efter överflyttningen

Är ni intresserade av att få era släktförhållanden bevarade åt eftervärlden, torde ni meddela arkivet om alla giftermål o. dyl. som skett efter överflyttningen på 1940-talet och till dagens datum. Adressen till SOV är Vikingagatan 25, Stockholm.

UPPROP

Det skulle vara roligt, om alla män som är födda 1919 på Ormsö, ville träffas under året 1979 och tala om gamla minnen.

Ring och tala med Fäll Erkors Johan.

J. Landman
tel. 08/36 36 67

Disputation

Viiveke Fåk vid disputationen i juni 1978, flankerad av fakultetsopponenten prof. Galager från Boston (t v) och handledaren prof. Ingemarsson, Linköpings tekniska högskola.
Foto August Bergman

Berömd ättling av estlandssvenska Hilda Aluns (från Nuckö) dotter har blivit doktor Viiveke

Hon själv – Hilda – valde att komma med den sista normala transportmöjligheten den 22/9 1944 från svenskbygden i Estland till Sverige. På våren 1943 fanns hon bland 10 flickor och 6 pojkar som för sista gången utexaminerades från det svenska gymnasiet i Hapsal.

Hilda – spänstig, kvick och aktiv – exakt som dottern Viiveke i TV-rutan när 10.000-kronorsfrågan gick och vanns – gifte sig med Pettersson, Gösta och hade ändrat familjenamnet till ELENBO, under vilket namn hennes dotter Viiveke vann nämnda belopp, därför att hon visste allt om de gamla egyptierna.

I våras blev Viiveke aktuell igen, när hon blev **doktor**. Numera är hon gift och heter FÅK. Hon försvarade sin doktorsavhandling vid Tekniska högskolan i Linköping. Avhandlingen behandlade det så för dagen omskrivna sårbara datasamhället. Hennes avhandling lär innehålla en massa idéer om hur man ska kunna skydda inmatade uppgifter från att missbrukas. Ett mycket aktuellt ämne nu. (Om jag minns rätt arbetar mor Hilda just med datan i praktiken vid DATA-SAAB i Linköping.)

(Forts. nästa sida)

Tillkännagivande

Einar Hamberg meddelar att han inte har möjlighet att kvarstå som ledamot i S.O.V:s styrelse.

§ 12.

Styrelsen är ansvarig inför föreningen och är förpliktad att till årsmötet aflägga redogörelse öfver sin verksamhet.

Anmärkning: Styrelsen har sitt säte i Reval.

§ 13.

Styrelsen sammanträder på kallelse af ordföranden efter dennes pröfning eller på förslag af 3 andra styrelsemedlemmar och är beslutför, om minst $\frac{2}{3}$ af medlemmarna äro närvarande.

Anmärkning: Styrelsen kan vara beslutför äfven obehindradt af medlemmarnes antal, i händelse sådant färfskildt tillkännagifwes senast 2 veckor före sammanträdet.

§ 14.

Ö och för granskning af föreningens budget, räkenskaper och fonder, utväljas minst 3 revisorer. Revisorerna afgifwa redogörelse på årsmötet.

VI. Föreningens allmänna sammanträden.

§ 15.

Till allmänt sammanträde kallas föreningens medlemmar af styrelsen minst en gång om året, äfvensom eljes, i händelse 10 medlemmar sådant yrka.

§ 16.

Wid allmänt sammanträde 1) tillsätts föreningens funktionärer, 2) beslutes om förändring och

komplettering af deß stadgar, 3) intagas och uteslutas medlemmar och 4) uppställs program för styrelsens verksamhet.

Anmärkning: Enligt wid allmänt sammanträde gifwet uppdrag kan styrelsen intaga nya medlemmar i föreningen.

§ 17.

Ärendena wid allmänt sammanträde afgöras med enkel röftpluralitet. För uteslutning af medlemmar, förändring eller komplettering af föreningens stadgar, äfvensom inställande af föreningens verksamhet och likwidering af deß egendom erfordras dock $\frac{3}{4}$ röftpluralitet, hwarwid $\frac{1}{3}$ af föreningens alla medlemmar bör vara tillstädes.

VII. Föreningens upplösning.

§ 18.

I händelse föreningen skulle upphöra med sin verksamhet, tillfaller hela deß kapital, äfvensom all deß lösa och fasta egendom, så framt wid allmänt sammanträde ej annorlunda blifwit bestämdt, Evangelist-Duthersta Understödsstassan i Ryßland, såsom en specialfond för understödbande af i Estland boende svenskar.

Under de sjuttio år som förflutit, sedan guvernementsregeringen i Reval förde in Svenska Odlingens Vänner i förteckningen över registrerade föreningar och sammanlutningar, har stadgarna ändrats mer än en gång, i syfte att anpassa mål och verksamhet till tidernas skiftande krav.

Fakultetopponent var professor Gal-lager från Boston. Vid disputationen och de följande festligheterna bar Vi-iveke nucködräkt. Med på disputation-lunchen var även hennes 91-åriga morfar, f. läraren Karl Alun. Nucköborna, den estlandssvenska folkskollärarkåren och en del andra – även jag själv – känner Viivekes morfar Karl Alun. Den gamle byskollära-ren, född 1887, lever ännu här hos de sina. Mormor Sofia, född Viksten, dog här 1971. Viivekes morbröder och en moster med familj är likaså här. Den andra mostern (min klasskamrat från Hapsalgymnasiet) med familj är kvar i svenskbygden.

Hugo Mickelin

SINGÖ vann postrodden meddelade dagstidningarna i sommar juni 1978.

RUNÖ vann

bör vara den rätta rubriken därför att besättningen bestod av runöbor + en "lånad" från Nuckö. Alltså alla estlandssvenskar.

Vem var de?

Pappa Henrik Berensson, f. 1923 från Runö med sönerna Per, Svenne och Verner.

–Dan Freiman enligt tidningsnotisen vill jag identifiera som Edvard och Maria Freimans son Daniel Freiman, f. 1933 – en av de sju i hans syskon-skara.

NOTIS

Vi citerar tidningsnotisen:

"Vinterhamn" från Singö heter båten som kom etta i årets Postrodd. Rodd av Per, Svenne, Henrik och Verner Bärensson och Dan Frejman på tiden fyra timmar och 36 minuter. Två blev Mina från Furusund, rodd av förra årets segrare herrar Sjölund, Gröndahl och Nordstedt. På tredje plats kom "Signil" från Eckerö med Ålandslaget Carlberg, Sandell, Granberg och Bergström. Postrodden som anordnades för femte året i rad gick från Eckerö över Ålands hav till Grisslehamn, en sträcka på cirka fyra landmil. Den gick lyckligen av stapeln i söndags sedan man varit tvungen att skjuta upp den från lördagen på grund av det hårda vädret.

H.M.

EDVIN LAGMAN

MED BARBARA ÖSTERUT

Roman

I
Det var många som vandrade på den tiden. Lärlingar och scholars drog söderut, till de stora städerna i Europa, där de förkovrade sig i hantverk eller studerade för någon av tidens stora lärde. De kom tillbaka som gesäller eller mästare, som lärde män och doktorer. Men somliga sökte bara äventyret eller fann det utan att ha sökt det. Peder Ulvsson från Småland var en av dessa vandrare.

Det var en morgon i juni trettonhundrafyrtiötva. Peder höll på att vakna. Han flöt långsamt upp, ljusa punkter flimrade, solstrålar träffade vatten i rörelse. När han närmade sig ytan, samlade sig de ljusa punkterna till gestalter med hastigt växlande utseende och åtbörder. Ett blekt ansikte med kolsvart hår kring panna och kinder vände sig mot honom, och en öppen mun ropade tysta ord som trängde in i hans hjärna.

Jehanne, försökte han pressa över sina läppar.

Men en tyngd låg över hans bröst och ljudet kom aldrig fram. Det bleka ansiktet gled in i en skugga, och han satte sig upp och såg sig yrvaken omkring.

Solljuset glittrade i lövverket på en gren som gungade utanför fönstergluggen och himlen skimrade blå genom det gröna. Det var vackert väder.

Sömnen måste få rinna bort först, sen ska jag stiga upp, tänkte han och sträckte åter ut sig. Drömansiktet drog sig undan ur hans tankar. Hans ögon följde solljuset som slog en bro från fönstergluggen till väggen mitt emot, nära golvet. Han beräknade vinkeln på ett ungefär: solen stod redan ganska högt. Men det var ju en av årets längsta dagar och timmen var ännu tidig.

Dammkornen böljade upp och ned på ljusbron. Väggen murade stenar skiftade till form och färg och bildade mönster som han tolkade. Där framträdde en katedral, där flöt en flod som

ett mörkt band över väggen, fogarna låg som broar över vattnet.

Han kände igen bilden.

Plötsligt uppfattade hans öron sång som strömmade ut från katedralen. Han lyssnade häpen, tills han förstod att sången kom utifrån.

Så reste han sig från sitt nattläger och borstade halmstråna från kläderna. Omsorgsfullt slätade han ut sina hosor, skakade sin jacka innan han tog den på sig, och trädde försiktigt in mössan under bältet.

–Nu Peder Ulvsson, sade han till sig själv, nu ska du skyndsamt omgjorda dig och skudda stoftet av dina fötter. Sök den stad där din frid är.

Peder lämnade härbärgets och gick bort mot kyrkan och ingången till kloster. Hans mage krävde mat och dryck. Han vek av till vänster från gången upp mot kyrkan och stod framför klosterporten. Längre till vänster låg köket, där kunde han få sin hunger stillad.

Men så greps han av en stark frestelse. Han kunde inte gå förbi klosterträdgården utan att ha fått kasta en blick in. Ett ögonblick tvekade han, så drog han i klocksträngen. Han hörde klockans pinglade genom vaktgluggen.

Ingen öppnade.

Försiktigt pressade han högra handens tumme mot klinkan och tryckte till med skuldran. Porten gick upp och han såg att ingen var där.

Innanför gick till vänster en överväxt rosengång i vinkel, längst bort reste sig valven över korsgången som ledde fram till en mur nära kyrkvägen, och den slöt rektangeln på högra sidan.

Detta var klosterträdgården.

Några steg ifrån honom ute på gräsplanen fanns en rund murad brunn. Den grå kalkstenen fick glans av solljuset. De spetsiga valven in mot korsgången var harmoniskt sköna. Allt

var jämvikt. De första rosorna hade slagit ut, örterna doftade starkt i kryddlisterna intill rosengången. och bin och humlor fyllde trädgården med sina ljud. Från kyrkan hördes ännu sången.

Peder stod stilla i skuggan intill porten. Vreta klosterträdgård och korsgångens valv var som en meditation av den helige Bernhard själv.

Då rörde sig någon inne i korsgångens dunkel. Peder gled försiktigt bakom en pelare.

En ung nunna kom ut i solskenet. Hon gick fram till brunnen och lyfte ner vattenspannen på marken, såg sig spejande omkring och tog sedan av sig sandalerna. Så drog hon upp kåpan över knäna, hukade vid spannen och tvättade sig. Vattnet rann glittrande mellan hennes fingrar. Hon slöt ögonen och hennes ansikte vände sig uppåt, munnen var halvöppen.

Som en våldsamt stöt kände Peder begäret rusa genom kroppen, hans tinningar bultade och hans muskler spändes. Han själ som nyss hade snuddat vid den helige Bernhards tanke hade förvandlats, förvirrad och gripen av lusta. Men nunnan reste sig upp, och Peder kände hur språnget stelnade i musklerna. Hon tog på sig sandalerna, vände, gick över gräset med samtidigt kyska och sinnliga steg och var åter borta i korsgångens dunkel. Bara några ögonblick hade det varit.

Ljudlöst stängde Peder klosterporten och gick bort mot köket.

Sången hade tystnat i kyrkan.

Peder hade lämnat klostret efter att ha ätit och skämtat med de tjänande systrarna i köket. Han stod nu och såg ner över slätten. Vid stranden av en vik som gick in från Roxen låg Kaga kyrka, vid horisonten reste sig den mäktiga Linköpingsdomen. Lindar och lönnar susade, men lärksången över slätten ljöd högre än träden, och en svala kvittrade ivrigt på vindskivan till en byggnad vid bogårdsmuren.

Därnere arbetade människorna på sina åkrar. Som insekter rörde sig de och deras dragare. Slätten skiftades i rutor av olika färg, klart gröna där korn och havre växte, blåvatrade där vinden drog fram över rågen, svarta där man plöjt ner gödseln på trädan. Men ängarna var gula, bruna och skära i sin blomsterprakt, och den lena vin-

den var fylld av dofter som från de dyrbaraste kryddor.

Det var så mycket att se på dagen. Landet växlade under vandringen, och rädslan blåstes bort. Munkarna i Alvastra hade gett honom mat och härbärg, och han hade berättat för dem om de platser han hade besökt.

Men när han lade sig om kvällen kom tankarna, och bilderna tedde sig klarare ju hårdare han slöt ögonen. Han skyndade från ort till ort, från land till land för att komma undan, men de var snabbare än han och väntade på honom redan i nästa natthärbärg.

Nu såg han Linköping vid randen av slätten, fastän han hela tiden hade tänkt att han skulle undvika den staden. Han hade gått omvägar för att inte komma för nära, men han drogs dit av en kraft som han inte kunde stå emot. Egentligen hade han tänkt ta vägen till vänster, mot skogarna på andra sidan Roxen, och sedan fortsätta åt norr. Han visste inte in vart, kanske till Nyköping, kanske ända till Uppsala.

Han lämnade bakom sig klostret, kyrkan och byns gytter av hus, när han med raska steg gick nedför slutningen, mot Kaga. Hela tiden såg han Linköpings domkyrkas välbekanta kontur mot den ljusa junihimlen över slätten.

2

Folk passerade ut och in genom tullen. Bommen vid den lilla stockstugan var uppfälld, och vakten tog upp avgift. Vagnar skramlade och hästar frustade, men bönderna satt tysta och trygga på sina lass.

Helt annorlunda var det i södern, tänkte Peder. Där var det pisksnärtar, skrik, hojtande, skratt och svordomar. Där fanns också så mycket annat på böndernas kärror än det han såg här. På morgonen körde de in genom stadsportarna i långa karavaner med meloner, äpplen, päron, körsbär, druvor, rovor och främmande trädgårdsväxter som man här i landet inte hade hört talas om. Doften stod som en sky över torget framför katedralen, där de byggde torn stora som det i Babylon av sina varor, för att stadsborna skulle frestas av färgerna, prakten och doften och gripas av lust och köpa.

Peder passerade tullen. Han var tomhänt och behövde inte betala någon

avgift. Tullmannen kastade en nyfiken blick på hans dräkt, den var ju annorlunda än böndernas och även annorlunda än borgarnas i staden, fastän det bland dem fanns många som gick vackert klädda, en del till och med överdådigt. Det fanns ju rika köpmän och hantverkare, flera från Tyskland. De hade fört med sig nya seder och nytt mode. Och stadens rådsmedlemmar och stiftets kapitelherrar visade sig ibland i mängden. Men Peder var inte klädd som någon av alla dessa rika och förnäma. Hans dräkt hade hunnit bli sliten, dess ägare var inte en rik man, han var bara en långväga vandringsman. Han var en ung fattig klerk på väg från södern, som gick in genom tullen i biskopens stad.

Planlöst drev Peder in i staden. Gatan ledde från tullen rakt mot biskopslottet och domkyrkan. Han såg att nya byggnadsställningar hade rests i ett av biskopsborgens hörn. Kyrkofursten skulle göra sitt fäste ännu starkare.

Han följde folkströmmen som var på väg ner mot torget, men lämnade den när han kom intill kyrkan. Nedanför på den låga ängen reste sig Sankt Lares strax utanför staden, Stångåns glitter syntes mellan husen, och bortom låg åter slätten med en blå strimma skog vid synranden.

Två månader hade Peder vandrat. Han hade börjat sin färd när vårens första tecken visade sig i Paris, och han hade följt fåglarna och grönskan mot norr. Nu stod han igen framför Linköpings katedral, men i hans minne reste sig den heliga Guds moders kyrka upp, Notre Dame de Paris, med tunga valv och tusenden av stenfigurer som berättade för människorna om Guds ära, den himmelska rosen, den onda maktens styrka och vrede och kampen mellan de två världarna.

Han trädde in under västportalen under de höga valven. Över hans huvud svängdes långhusets arkader, han lyfte blicken mot dem och bad: helige Thomas, däruppe ser jag din väg formad i materia, bed att Gud stakar ut den i mitt hjärta och gör min själ ren och leder mina handlingar med sin vilja, så att jag kan försjunka i beskådan- det av honom.

När han lämnade kyrkan var hans stämning ljusare.

En grupp män red ut genom slottsporten. Avståndet till dem var inte större än att Peder kunde se deras ansikten. Han kände igen flera. Främst red hans namne Peder Tyrgilsson, eller, som han hette i kyrkans tjänst, Petrus Tyrgilli, en av de präster Peder mindes från sina år i katedralens skola. Han förstod att Peder Tyrgilsson hade blivit biskop.

Vägen slingrade sig mellan träden på kyrkogården bort mot torget. Peder följde den. Han visste ännu inte vad han skulle göra, han kände bara att han inte kunde stanna kvar i Linköping.

Det var långt lidet på dagen. Han hade ätit upp brödet och den rökta fisken han hade fått som färdkost från klosterköket och började åter känna sig hungrig. Han sökte upp ett värdshus.

En trappa ledde ner i källarvalvet där det var utskänkning. Det var inte många gäster. Peder satte sig i ett hörn, fick öl att dricka och kokt fläsk att äta.

Gästgivaren som såg att Peder var en långväga främling närmade sig med bullrande skämtsamhet, blandade tyska och franska ord i sitt tal och frågade efter nyheter från stora världen.

Peder lät sig inte fångas in av denna gemytlighet, han svarade avmått och fortsatte sin måltid, men gästgivaren lät sig inte hejdas.

–Här kommer och går så mycket folk, sade han. Man hör ett och annat, det händer ju så mycket nu. Kung Magnus har haft det besvärligt med frun på Ulvåsa härute vid Boren, du vet, Birgitta, lagmansdottern, och hon har gått ifrån hans hov. Hon ska ha lagt av åt Spanien på en pilgrimsresa sågs det.

Peder lystrade, ett minne glimmade till i hans huvud.

Men gästgivaren fortsatte:

–Det är oroligt i landet, kinkigt med dansken och så. Och svårt för oss små också. Var kommer du ifrån förresten?

Peder var tvungen att svara.

–Från Småland, sade han lite torrt. Men jag har vandrat några år.

–Det syns, det syns, den fina världen sätter sina spår, minsann gör den inte det, hehe, smikrade han. Men vart ska du hän nu då?

–Å, jag är bara här för att se hur det är här nu, svarade Peder undvikande, jag har inte något bestämt mål just.

—Ja, en och annan ger sig av härifrån, tog värdshusvärderna upp en ny tråd. Det sägs att några har seglat österut, över havet. Det ska vara lugnare där nu. Lite kristnare ska de ha blivit, hedningarna. Det är i alla fall mer än hundra år sen bisp Karl härifrån ville vara med och leka och blev huggen av öborna däröver.

—Jaså, sade Peder intresserat. Känner du någon som har farit över dit?

—Vet du vem Jakob från Yxnahult är? Du känner kanske den trakten?

—Javars, det vet jag.

Jakobs fars bror från Ryckhult hade givit sig av österut redan för tjugo år sedan, berättade gästgivaren.

Detta visste inte Peder. Han hade ju varit tre år bara när det hände, och hemma hos hans föräldrar hade det inte nämnts, i varje fall hade han inte hört det.

—Och nu följde brorsonen efter. Det blev för trångt hemma i hygget.

—Vad gör de där borta? undrade Peder.

—Å, det är ett härligt land. Där ska finnas en stor stad, där alla får arbete som vill. Och man kan lära sig allehanda hantverk. Alla lär ska vara rika där. Och så ska det finnas marker som ingen rår om, bara att ta för sig. Hela byar sägs folk som seglat över ha byggt. Ibland funderar jag själv på att lägga av dit. Men människorna behöver ju mat och husrum när de är på resande fot, och det är inte många som är bra gästgivare.

Han skrattade. Peder märkte hans självironi och han förstod att det var klokhet bakom det bullrande talet. När han granskat Peder och kommit underfund med honom bytte han sätt.

—Du har bestämt vissa bekymmer, sade han. Behöver du, så får du stanna kvar här över natten, och behöver du ett råd så fråga mig. Jag hjälper dig om jag kan. Jag kommer själv från skogarna därnere, och jag vandrade också när jag var ung. Men här blev jag sittande. Jag hjälper gärna alla som kommer från mina trakter.

—En sak skulle du kunna hjälpa mig med, vände sig Peder mot gästgivaren. Jag behöver andra kläder, och de jag har på kroppen behöver ses över och lagas så de inte faller sönder. Känner du till någon som kan hjälpa mig med det?

—Henneke, skräddaren. Runt hörnet bara. Den kan du fråga. Kom igen till natten.

Hos Henneke skräddare fanns det tygpäckor på hyllorna och allehanda färdiga klädespersedlar upphängda i krokar. Henneke var en äldre man med livliga gester och flödande tal. Orden tröt aldrig, men tungan förrådde hans tyska ursprung.

Peder valde ut hosor, kolt och fotlindor.

—Mössa, eh? undrade Henneke. Den här nya modellen med strut. Titta bara så elegant den svänger på ryggen när Ni går. Fint folk mest som bär såna här.

En ny huvudbonad att skyla hjässan med kunde vara bra i regn. Peder köpte mössan.

Henneke skräddare tog också fram en mantel som Peder tyckte var ändamålsenlig för en vandringsman. Många nätter hade han saknat ett plagg att svepa om sig, när han hade lagt sig under en gran eller i en grotta.

Peder betalade. Han hade under sin vandring stannat till många gånger, hjälpt bönder med vårarbetena i vingårdarna längs vägen, kört foror, rullat stockar, skrivit brev och sjungit på bröllop. För allt detta hade han fått mat och mynt, och mynten hade han sparat i sitt bälte. Skräddaren plockade åt sig sin betalning. Han skulle se över Peder's franska kläder till nästa dag, bara han ville lämna dem kvar. Peder tackade och bytte om till sin nya dräkt.

När han lämnade Hennekes bod slog domkyrkans klockor sina första slag för vespenn. Människor vandrade upp mot katedralen. Nästan automatiskt följde Peder strömmen, men han gick inte med in i kyrkan. Först saktade han eftersinnande stegen, sedan blev han stående och iakttog dem som gick in genom portarna. Efter några ögonblick fortsatte han runt kyrkan till norra tvärskeppsportalen med de tunga valven. Här var det inga människor. Alla gick in från söder genom de nya portarna.

Peder kastade instinktivt en blick bakom sig och blev varse en lång mager gestalt som med raska steg närmande sig från klostret. Han kände genast igen magister Mattias och ville rusa fram till honom, men hans fötter vä-

grade och han smög sig undan och ställde sig bakom en sträva intill kyrkväggen. Den långa gestalten försvann in genom porten.

Oroligt gick Peder runt kyrkan. Om han hade velat kunde han ha följt efter magister Mattias och sökt upp honom i sakristian, men han tvekade, och innan han hade beslutat sig upphörde klockorna att ringa och sången tonade ut under valven.

Peder gläntade på dörren till långhuset och tittade försiktigt in. Där satt stadens människor. Helgedomen var levande. I det sena kvällsljuset var kyrkorummets ännu vackrare än mitt på dagen, solstrålarna föll mot de målade fönstren, som gnistrade i stor prakt, de vita pelarna och valven trädde fram i ett sinnrikt mönster av klara dagrar och djupa skuggor och kapitelens guld glänste. Inskrifterna på golvet's stenar syntes här och var så tydligt som om de hade varit målade i svart på ljusst grå botten, figurerna i västra arkaderna höll på att lösgöra sig ur stenen och klättra utför pelarna.

Peder gick inte in, han stängde porten och drog sig bort längs gången mellan de höga träden. En stund drev han omkring i kyrkans närhet, läste bibelns berättelser i figurerna över långhusets port och försjönk i beskådande av Kristus överst på portalens mittpelare, men han visste inte vad han väntade på. Han förstod att han inte skulle våga sig fram.

Skuggan föll över kyrkogården. Solen gick ned bakom klostret i Vreta, och mörkret kröp från Kolmården ut över Roxens blanka vatten. Klingande klart sjöng en fågel sin kvällssång och himlen blev genomskinligt grön.

Då gick Peder ner mot härbärgat.

När han hade dragit fallen över sig och slutit ögonen kände han tröttheten värka i lemmarna, men bilder och ansikten skiftade snabbt under hans ögonlock. Gästgivarens berättelser virvlade genom hans huvud, en glömd episod trängde sig fram och stod klar och verklig för honom. Det var i en liten flandrisk stad i ett härbärge där pilgrimer samlades och övernattade. Ett folje red in på gården, det verkade att vara förnämt folk. En riddare hjälpte en kvinna att sitta av. Peder såg hennes ansikte och mötte en sekund hennes

blick. Den såg på honom utan att se. Med lätt obehag hade han känt att något från en annan värld rörde vid honom.

När han nu låg där kom han ihåg gästgivarens ord om Birgitta Birgersdotter. Hon var på väg till den helige Jakobs grav, hon färdades genom land efter land och hennes ögon stod vidöppna mot en annan värld.

Peder skulle ha velat tala med magister Mattias om allt.

3

När han vaknade nästa morgon fann han att han sovit ovanligt gott. Han låg och samlade sig några ögonblick sedan han hade vaknat, summerade gårdagens händelser och intryck och vägde det som var för och emot olika lösningar av situationen.

Det hade lidit ganska långt fram på förmiddagen när han steg upp, och han skyndade sig för att hinna med de ärenden han hade planerat. Han fick sig ett mål mat, betalade värdshusvärden och tackade honom för de goda upplysningar och råd han gett. Men han svarade undvikande eller var förtegen, när gästgivaren frågade honom om hans planer.

Så snart Peder hade lämnat härbärgat uppsökte han en skrivarstuga intill torget. Där begärde han ett stycke pergament och skrivdon och bad om plats vid en pulpet för att kunna stå och skriva. Han vägde ord och meningar noga, innan han fäste dem på pergamentet. Långsamt kom han i gång, men tankarna ordnade upp sig allt snabbare i logiska följder allteftersom han skrev.

Slutligen rullade han ihop pergamentet, bad om ett band, lack och sigill och förseglade skrivelsen. Utanpå präntade han Till Magister Mattias, canonicus Lincopensis, och bad skrivarstugans föreståndare, att han skulle låta sin småsven överlämna brevet till kaniken.

Han hade biktat, visserligen utan att veta om han skulle få avlösning, men i alla fall med en känsla av att ha gjort sig kvitt en del av sin skuld till magister Mattias.

Han lämnade skrivarstugan och skyndade halvspringande för att hämta sina kläder hos Henneke skraddare. Med manteln fladdrande över armen och struten gungande över ryggen rusade han iväg.

Henneke skraddare var färdig med

Peders franska kläder. Det var en ovanlig hantverkare, tänkte Peder för sig själv, glad att inte behöva spilla tid med att vänta. Henneke rullade ihop persedlarna på ett enkelt och sinnrikt sätt så att de inte skrynklades, och räckte honom rullen.

När han hade lämnat skraddarens bod och skulle svänga upp på huvudgatan, varnade han skuggan av en man på motsatta väggen. Mannen själv var skymd för honom, men skuggan tycktes välbekant. Peder vände, skyndade nedåt gränden och styrde raskt sina steg mot östra stadsporten. Redan efter en kort stund hade han lämnat staden, gått över ån på bron nedanför Sankt Lares och kommit östanstångs på vandring mot skogsstrimman vid synranden.

För fyra år sedan hade han vandrat ut ur Linköping mot söder. Då hade han inte varit ensam. Med honom fanns två andra scholares, två bröder, hans vänner från skolan i staden.

Han hade återvänt ensam, bara med en skugga som följeslagare. Och nu lämnade han staden igen, han vandrade i en annan riktning, där han aldrig hade gått tidigare.

Han följde den gamla handelsvägen förbi Vårdsbergs grå kyrka på kullen mitt ibland åkrarna.

Dagen stod snart på middagshöjd och det var varmt. Året hade lidit så långt att solen lämnat Tvillingarna och löpte i Krabban. Sunnanvinden blåste ljum, den hade ännu kvar sin friskhet från jordens fukt och sin sötma från markens örter. Snart skulle Sankt Vitis vara inne, då dag och natt stannade och vägde mot varandra för att sedan växla så att natten började förlängas.

Höslåttern hade börjat på lägre ängar, där markens fukt hade drivit upp gräset tidigt. Peders far hade haft verser för alla månader om året. Om sommarmånaden sade han:

Nu vill jag mitt hö avslå,
och riva detsamma också.

Horatius och Catullus gjorde bättre verser, men många av dem var förbjudna för scholares och djäknar. Och Peders far läste inte längre sina verser. Medan Peder var i Paris hade han gått till Peders mor som för många år sedan lämnat det jordiska.

Det kändes lätt att vandra. Peder

höjde armen och hälsade på dem som arbetade nära vägen. När han hunnit ett stycke bortom Vårdsberg satte han sig och tog fram sin vägkost.

Sedan han hade ätit sträckte han ut sig på rygg och såg upp mot himlen. Under det blå valvet svävade vita moln, en del långsmala som spjutspetsar, andra vackert och regelbundet rynkade. De molnen bådade gott väder, tänkte Peder och dāsade bort.

När han vaknade hade solen vandrat ett gott stycke och stod i väster över Linköping. Han skyndade vidare.

I skymningen nådde han fram till Askaby och bultade på cisterciensernas klosterport.

Nästa morgon var han tidigt uppe, gick i mässan, åt tillsammans med munkarna i refektoriet och lämnade klostret längs den smala vägen åt öster. Den rikliga matsäcken hängde han tillsammans med sina franska kläder på en kapp över axeln.

Han kände åter glädje över att färdas i okända trakter. Marken var mjuk under hans fötter och han hade lust att sjunga.

Snart kom de stora skogarna. Ekar och lindar, lönnar och björkar, tallar och granar stod täta vid sidan om vägen, där vagnarnas hjul under århundraden hade skurit spåren allt djupare ned. Ibland gick han på grässträngen mitt emellan spåren, ibland vid sidan av vägen, där människors fötter hade trampat upp en gångstig som korsades av blankslitna trädrötter. Här och var öppnade sig skogen till en glänta med en bergknalle, stundom blänkte en sjö fram mellan träden.

I en glänta var ett bra rastställe. En sjö skyntade. Peder slog sig ned bland markens örter. Det blommade i blått och vitt, gult och rött, brunt och skärt. Det var blommor i överväldigande mängd, flera än i smålandsskogens gläntor omkring stugan han hade lämnat, när han skulle till Linköping och bli djäkne.

Han behövde inte tänka på att skaffa sig mat den dagen. Munkarnas färdkost skulle räcka både en och två dagar, och mer tog det inte till Söderköping.

Mot kvällen kom han fram till en by. Han gav sig dock inte till känna utan gick en omväg genom hagarna förbi byn. Inte långt därifrån öppnade sig en nyslagen skogsäng med en lada mitt på. Det låg en lätt vit slöja över ängen och allting doftade starkt.

Solen hade redan sänkt sig mot nordväst och gömt sig bakom en molnbank med röda kanter. Peder visste vilket väder han hade att vänta. Han samlade ihop några fång nyslaget hö och bar in det i ladan. Det blev en skön bädd, bättre än de han sov i på värdshus och bondgårdar, och han somnade, medan vinden drog genom skogen intill och nattens väsen stämde upp sina ljud.

4

Han vaknade vid att det blåste hårt och regnet susade i takets säv. Ljuset föll blekt in genom gluggar och springor. det kändes svaltt och fuktigt, och han ryste till.

Han reste sig upp och tittade ut.

Himlen var jämngrå. Det rann ur dess öppnade fönster. Han klättrade ut på läsidan, lättade sig vid knuten och såg bort mot skogen.

Nej, tänkte han, bäst att vänta. Jag sover litet till, så får jag se sedan. Nu kommer Hennekes mantel väl till pass.

Han kröp in igen och stoppade till höet omkring sig. Manteln breddade han ovanpå och drog den upp över huvudet. Efter en liten stund blev han varm och han kände hur hans sinnen domnade.

Då uppfattade hans öron ett ljud som skilde sig från regnets och vindens susande. Det märktes mest därför att det inte var regelbundet, inte jämnt och rytmiskt som naturens ljud. Peder mera anade än hörde det, han hade under sina vandringar fått ett nytt sinne som varnade honom för det oväntade.

Något hasade längs väggen. Peder kikade fram under manteln och såg genom väggspringorna att en varelse rörde sig därute. Han höll andan. Var det en bonde eller någon av hans drängar? Det kunde vara farligt om de upptäckte en lösckerkarl eller vandrande gycklare i sin lada. Lösdrivarens rätt, den kunde de bofasta roa sig med.

Med spejande ögon följde han rörelsen. Någon gick runt ladan och ställde sig i lä vid gaveln, ett huvud syntes genom gluggen.

Han såg till sin lättnad att den som stod därute bar huckle. Och nu undrade han om han skulle ge sig till känna. Kvinnan skulle kanske upptäcka honom i alla fall. Och hur det nu än gick skulle hon bli skrämmd och skrika till.

Försiktigt drog Peder till sig ett långt vasstrå med en vipa i toppen, som låg

kvar intill väggen. Han sträckte varsamt ut armen under manteln och nådde fram till gavelstockarna, smög ut vippan genom en springa nära marken och kittlade den bara vristen. Kvinnan drog undan foten och såg ner men stannade kvar. Hon trodde tydligen att det bara var ett grässtrå som vajade i vinden.

Peder stack ut vasstrået en gång till och kittlade henne på handen. Då blev hon uppmärksam och vände sig mot gluggen.

Peder reste sig inte. Han bara höjde huvudet och log mot henne.

–Hoho, sade han. Vad gör du här? Får jag hjälpa dig?

Ett flickansikte tittade in genom gluggen. Peder märkte hennes första impuls att vilja springa sin väg. Men tydligen insåg hon genast att faran inte var stor och blev i stället nyfiken. Främlingen därinne låg nedbäddad, hon skulle vara långt borta på väg mot byn, innan han hunnit resa sig upp och klättra ut genom gluggen.

Hans stämma lät dessutom så mild och vänlig och hans ansikte log.

Hon stod kvar.

–Vem är du, vad gör du här? frågade hon.

–Jag vandrar från Linköping till Söderköping, berättade han. Men jag är från Småland och jag har vandrat ännu längre i världen. Peder heter jag. Vad heter du och vad gör du?

–Jag heter Barbara och jag letar efter två getter som är borta. De kom inte hem i går kväll, och nu måste jag ut och söka efter dem redan tidigt på morgonen. Fast jag kan ju inte gå långt i regnet. Mina kläder är redan genomblöta. Jag fryser. Men Nigels bonde blir ännu vredare om jag kommer hem utan getterna.

–Regnet går nog snart över, försökte Peder. Jag ska hjälpa dig att leta sen.

Han bad henne inte att komma in i ladan.

Flickan såg på honom, undrande.

–Är det mycket kallt ute, sade han, då ska jag värma mig lite till. Vänta på mig du, vi hittar getterna mycket fortare om jag hjälper dig.

Flickan tycktes rådvill.

–Är det varmt därinne? gav hon efter en smula.

Han sade att det var skönt och att han låg bra, fast det hade kunnat vara mera hö.

Forts. nästa nr.

FAMILJENYTT

DÖDA

Gustav August Antsvee, född den 31 dec. 1899 på Nuckö, avled den 8 juli 1978 i Eskilstuna.

Julia Hallman, född Brunberg den 16 aug. 1892 i Rickul, avled den 6 juni 1978 i Upplands Väsby.

Helmi Johanna Meristo, född Tagaväli den 1 nov. 1915 på Nargö, avled den 28 juli 1978 i Toronto, Canada.

Maria Nordbäck, född Gärdström den 15 mars 1888 på Ormsö, avled den 3 juli 1978 i Stockholm.

Min älskade Maka
vår kära Mor och Farmor

Elfrida Mathiesen

född Ribon

*12 mars 1909, Nuckö
har i dag hastigt lämnat oss

I ljusst och tacksamt
minne bevarad

Eskilstuna 16 juli 1978

JOHANNES

OLEV och AGNETA

Jan

LEMBIT

Irene och Göte

Släkt och många vänner

*Ett hjärta av godhet har
slutat att slå*

*Den eviga vilan har kommit
Oändlig är saknaden,*

bitter och stor

Dock finnes en tröst.

Du sover i ro

Min älskade Make
vår käre Far

Kristof Thomson

f. 21 april 1905

död 12 februari 1978

Olga

Barnen

Barnbarnen

Syskon samt släkt

och vänner

Du somnade stilla

när färden var slut

Från allt vad Du lidit

Du nu vilar ut

Aftnens stjärna

lyse så blid.

Vila i frid

Min älskade Make
vår Far

Johan Ahlström

*1.7 1899 i Estland,
Ormsö
†4.6 1978 i Stockholm
Älskad - Saknad

AGNETA

BARN

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Övrig släkt och vänner

*Invid porten där
står en änglahär.
När de frälsta tåga in
Och vid resans slut
delas kronor ut.
När de frälsta tåga in
Vänner skilda här
mötas åter där.
När de frälsta tåga in.
Vitklädd skaran är
palm var hand nu bär.
När de frälsta tåga in.*

Min älskade Maka
vår kära Mor

Olga Brandt

f. Tansari
* 23.1. 1894

har i dag lämnat oss,
syster, övrig släkt och vänner
samt Karlstads Filadelfiaförsamling
i sorg och saknad.

Karlstad den 28 april 1978.

Alide och Evald

*Sången har tystnad
Din vandring slutat har.
Stor sorg och saknad
i vårt hjärta vi bär.
I vårt minne alltid Du bor.
Tack för kärlek så stor.*

*Jesus sade: "Jag är uppståndelsen
och livet. Den som tror på mig
han skall leva om han än dör."*

Joh. 11:25

Min älskade Make
vår käre Far, Morfar och Farfar

Johannes Stahl

född 8 mars 1906 Rikull
insomnade stilla idag
Djupt sörjd och saknad av oss
Lidingö den 24 juli 1978

Elin

Elna

Elmar och Thulli

Barnbarn

Syskon, Syskonbarn

övrig släkt och många vänner

*Tom står Din plats i hemmets vrå
Tack kära Make för åren som gått
Tungt blir det nu att ensam gå
Tack lilla pappa, tack för all kärlek, all
omsorg vi fått.
Vila i frid.*

Vår älskade

Kristian Vesterberg

*20 oktober 1880

har i dag stilla insomnat

I ljusst och tacksamt

minne bevarad

Säter den 13/5 1978

Rosine och Gustav

Regina

Ingrid och Fritz

Ivar och Gunvor

Elsa och Evert

Ellen

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Barnbarnbarnsbarn

Syster samt övrig släkt

Nu slut är smärtan

Du funnit frid

Och lämnat hjärtan

som saknar Dig.

Min älskade Maka, vår
Mor, Farmor, Mormor
och Gammelmormor

Maria

Hammerman

*12/5 1893

har stilla insomnat efter
en längre tids sjukdom.

MAKE

BARN

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Stockholm 8 aug 1978

*Varm sig känslan rör
därinne
för vår kära Mor.
Hennes bild uti vårt
minne,
växer rik och stor.
Dagens möda gav hon
trägen,
liksom nattens sömn.
Ledde oss på levnads-
vägen,
bedjande och öm.*

Min älskade Maka
vår kära Mor, Mormor och Farmor

Irene Thomberg

f. Farman

* 30.10.1906 på Nuckö

har i dag stilla insomnat

Sörjd och saknad av oss,

syskon samt övrig släkt

och vänner.

Eskilstuna den 16 juli 1978

HERMAN

Lembit och Britt

Helvy och Nisse

Maimo och Sten

Evy och Tommy

Barnbarnen

Nu slut är smärtan

Du funnit frid

Men lämnat hjärtan

som sakna Dig.

Vår kära Mor

Katarina Öman

f. Notman

*13 maj 1885 på Ormsö

†21 maj 1978 i Hapsal

Djupt sörjd och saknad men

i ljusst minne bevarad

Agneta och Edgar

Hilda och Gösta

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Övrig släkt och vänner

*Nu är allting borta
som besvärat mig
Slutad är min långa
tungva vandringstid*

Bemärkelsedagar

95 år

Mina Strömfeldt, född Westersten den 8 dec. 1883, Runö
Nigulas Piik, född den 9 dec. 1883, Vippal

85 år

Katarina Sandell, född den 9 nov. 1893, Ormsö
Sidney Georg Horst, född den 13 dec. 1893, Reval
Gertrud Fält, född Alros den 18 dec. 1893, Ormsö
Alexander Granberg, född den 21 dec. 1893, Nuckö
Maria Slet, född Alblom den 21 dec. 1893, Ormsö
Agneta Alström, född Stenholm den 29 dec. 1893, Ormsö
Johan Ahlström, född den 31 dec. 1893, Ormsö

80 år

Johan Bergström, född den 2 nov. 1898, Ormsö
Katarina Hammerman, född Timmerman den 9 nov. 1898, Ormsö
Anders Alvik, född den 12 nov. 1898, Ormsö
Maria Granback, född Dyrberg den 15 nov. 1898, Rågöarna
Lovisa Alberg, född Talberg den 16 nov. 1898, Rickul
Alide Elisabeth Resti, född Laving den 28 nov. 1898, Nuckö
Elisabeth Lauri, född den 21 dec. 1898, Vippal
Hans Vesterblom, född den 25 dec. 1898, Ormsö

75 år

Mina Ruderström, född Toom den 9 nov. 1903, Vippal
Amanda Engman, född den 12 nov. 1903, Nuckö
Alfred Åkerman, född den 15 nov. 1903, Rickul
Eduard Rudolf Mathiesen, född den 18 nov. 1903, Nuckö
Mathias Ringberg, född den 18 nov. 1903, Rågöarna
Johannes Åkerblad, född den 19 nov. 1903, Rickul

Adolf Kask, född den 20 nov. 1903, Nuckö
Anna Prass, född den 22 nov. 1903, Reval
Katarina Friberg, född Alkvist den 23 nov. 1903, Ormsö
Maria Lilja, född Grundström den 24 nov. 1903, Ormsö
Olga Sjölund, född den 25 nov. 1903, Rågöarna
Hans Fält, född den 7 dec. 1903, Ormsö
Hans Lundström, född den 11 dec. 1903, Ormsö
Oskar Ferdinand Pikner, född den 9 dec. 1903, Ormsö
Hilda Ida Vesterman, född Klingberg den 13 dec. 1903, Rickul
Melita Hermine Pajumaa, född Grönberg den 23 dec. 1903, Padise
Alide Sedman, född Bedman den 27 dec. 1903, Nuckö
Katarina Alström, född Alström den 29 dec. 1903, Ormsö

70 år

Agneta Hammerman, född den 6 nov. 1908, Ormsö
Lydia Pauline Vesterman, född Koinberg den 7 nov. 1908, Rickul
Oskar Brun, född den 24 nov. 1908, Nuckö
Svea Linnéa Kanna, född den 25 nov. 1908, Hapsal
Salme Elfride Luther, född Grönström den 1 dec. 1908, Nargö
Linda Voogand, född Olander den 1 dec. 1908, Reval
Maria Stenberg, född Sandsten den 6 dec. 1908, Rickul
Gerda Kell, född Luther den 8 dec. 1908, Nargö
Alide Vast, född Kliss den 13 dec. 1908, Hapsal
Katarina Selin, född Enkvist den 19 dec. 1908, Ormsö
Alide Söderlund, född Tennisberg den 21 dec. 1908, Rickul

60 år

Ralf Klaman, född den 7 nov. 1918, Korkis
Herman Voldemar Lindström, född den 12 nov. 1918, Nuckö
Renate Marie Vellesoo, född den 14 nov. 1918, Reval

KUSTBON lyckönskar

Hjalmar Edvin Liljebäck, född den 24 nov. 1918, Ormsö
Johan Fält, född den 1 dec. 1918, Ormsö
Alfred Vellin, född den 14 dec. 1918, Nuckö
Johan Förberg, född den 18 dec. 1918, Ormsö
Erika Elisabeth Mihkelsson, född Marr den 22 dec. 1918, Nuckö
Alexander Rudolf Sedman, född den 23 dec. 1918, Nuckö
Sigrid Seman, född Vestersten den 25 dec. 1918, Nuckö
Elvira Benholm, född Seman den 28 dec. 1918, Nuckö

50 år

Manfred Meinhard Viskman, född den 3 nov. 1928, Nuckö
Agneta Elvine Sellqvist, född Alros den 4 nov. 1928, Ormsö
Robert Öman, född den 5 nov. 1928, Runö
Axel Gottfrid Bäckman, född den 6 nov. 1928, Ormsö
Ingrid Frideborg Samson, född Berggren den 10 nov. 1928, Ormsö
Elna Dahlberg, född Hallman den 18 nov. 1928, Rickul
Alida Sigrid Blomman, född den 22 nov. 1928, Ormsö
Arvid Felix Freiman, född den 27 nov. 1928, Nuckö
Silvia Greta Albert, född den 28 nov. 1928, Nuckö
Ragnar Fritiof Stahl, född den 2 dec. 1928, Rickul
Maria Elvine Lundvall, född Kornblom den 7 dec. 1928, Ormsö
Maria Grönman, född den 12 dec. 1928, Ormsö
Hilda Agneta Lindqvist, född Lindblom den 12 dec. 1928, Ormsö
Lille Rosen, född den 15 dec. 1928, Reval
Edvin Lennart Thomsson, född den 16 dec. 1928, Ormsö
Axel Svärd, född den 17 dec. 1928, Ormsö
Axel Henrik Mark, född den 30 dec. 1928, Ormsö